

KEFÂRET

sa' buğday olduğuna, kölesini tokatlamasının veya dövmenin kefaretinin onu âzat etmek olduğuna dair rivayetler de yer almaktadır (Ebû Dâvûd, "Şalât", 205).

Kefâretin İfası. Kefâretler genelde köle âzadı, oruç tutmak, fakiri doyurmak veya giydirmek, fakire tasaddukta bulunmak şeklinde belli ibadetlerden oluşur ve bunların yerine getirilmesiyle ifa edilmiş olur. İslâm'ın insan hak ve hürriyetlerine verdiği önemin ve kölelerin hürriyetlerine kavuşması için çeşitli ortam ve vesileler geliştirdiğinin açık örneklerinden biri köle âzadını büyük sevaplar arasında sayması ve kefaretin ifasında köle âzadına ilk sırayı vermesidir. Kur'an'da katil kefaretinde âzat edilecek kölenin müslüman olması kaydı getirilirken zihâr ve yemin kefaretinde sadece köle âzadından bahsedilir. Hanefiler hariç fakihlerin çoğunluğu son iki kefarette de âzat edilecek kölenin müslüman olması şartını aramış ve konu fıkıh usulünde naslardaki mutlak ifadenin mukayyede hamledilerek onun da kayıtlı kılınıp kılınamayacağı tartışmasının örnek olayı şeklinde ele alınmıştır. Oruç kefaretinde de yine ilk sırayı köle âzadı alır. Çağımızda köleliğin kalkmış olması sebebiyle kefaretlere ikinci sıradaki ibadetin ifasıyla başlanır.

Zihâr ve katil kefareti olarak tutulacak orucun ara vermeden olması Kur'an'da açıkça beyan edilir. Yemin kefaretinde böyle bir kayıt yer almaz. Ancak Hanefiler'e ve Hanbeliler'de tercih edilen görüşe göre yemin kefaretinde de orucun peşpeşe olması şarttır. Mazeretsiz olarak oruca ara veren veya kefaret orucu dışında bir oruç tutmak suretiyle kefaret orucunu kesintiye uğratan kişi kefaret orucuna yeniden başlar. Bu konuda nelerin mazeret sayılacağı hususunda farklı görüşler vardır. Zihâr kefaretinde, kefaret orucu bitinceye kadar hakkında zihâr yaptığı karnısı ile -geceleri de olsa- cinsi ilişkide bulunmaması, aksi takdirde oruca yeniden başlaması gerekir.

Oruç kefaretindeki iki ay orucun da peşpeşe tutulması gerekir. Hayız hali dışında hastalık, yolculuk gibi bir mazeret sebebiyle oruca ara verilirse önce tutulanların yok sayılıp iki ay oruca yeniden başlanması gerekir. Şâfiîler loğusalık, Hanbelîler hastalık dolayısıyla oruca ara vermenin peşpeşeliği bozmadığı görüşündedir. Kadınlar mazeret halleri biter bitmez ara vermesiz oruçlarına kaldıkları yerden devam ederler ve tutulamayan bu günler hesap edilmeksizin oruçlarını iki aya

tamamırlar. Kefâret orucunda oruca gecedan niyetlenmek, ayrıca tutacağı orucun kefaret orucu olduğunu niyetinde belirlemek de şarttır.

Fakiri doyurma ve giydirme çoğu zaman oruç yükümlülüğünün alternatifi olarak gündeme gelir. İlgili âyetlerin lafzını esas alan fakihlerin çoğunluğuna göre belli sayıdaki -meselâ zihâr ve oruç kefaretinde altmış, yeminde on- fakiri ayrı ayrı sabahlı akşamı doyurmak, hatta Şâfiî'ye göre zekâtta olduğu gibi fakire temlik gerekirken Hanefiler'e göre bir fakiri belli gün sayınca doyurmak veya fakire yemeğin bedelini vermek de câiz olur. Bunun ölçüsü fitir sadakası miktarıdır. Hanefiler ayrıca fakirin müslüman olması şartını da aramazlar. Ancak doyurulacak fakir kefaret verenin bakmakla yükümlü olduğu kimseler arasında yer almamalıdır. Doyurmada veya yerine para ödemedeki ölçü, yemin kefaretiyle ilgili âyetin (el-Mâide 5/89) ifadesinden de hareketle kefaret verecek şahsın ve ailesinin günlük gıda tüketim ortalaması olmalıdır. Yemin kefaretinde on fakirin giydirilmesinde prensip olarak örf esas alınsa da fakihler elbise ile namaz kılınabilmesi, vücudu tamamen örtmesi veya değerinin fitir sadakası miktarına ulaşması gibi ölçülerden söz ederek asgarî bir sınır belirlemeye çalışmışlardır.

Ayrıntıda farklı görüşler de bulunmakla birlikte kural olarak kefaret sebepleri araya kefaretin ifası girmeden birden fazla olursa hepsi için bir kefaret ödeme yeterli olur. Kefâretin ifasından sonra aynı şekilde yeni bir ihlâl olduğunda ise onun için yeni bir kefaret gerekir. İskât-ı savmda, yani ölenin muhtemel oruç kefareti borçları için tek bir kefaretin ödenmesi de bu esasa dayanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, I, 289; Buhârî, "Şalât", 37, "Şavm", 3, 30-31, "Umre", 1, "Muşşar", 5-8, "Mevâkîit", 4, 6, 37, "Keffârât", 2, 4; Müslim, "Tahâret", 11, 14, 15, "Şiyâm", 14, "Hac", 437, "Mesâcid", 55-56, 314, "Birr", 52; İbn Mâce, "Tahâret", 123, "Keffârât", 7-8; Ebû Dâvûd, "Şalât", 205, 229, "Nikâh", 46; Tirmizî, "Tahâret", 102, "Hudûd", 12; Kâsânî, *Bedâ'î*, II, 94-102, 183-228; III, 2-20, 234-237; İbn Rüşd, *Bidâyetü'l-müctehid*, İstanbul 1985, I, 46, 211-215, 289-303, 338-341; II, 87-89; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, Kahire 1390/1970, I, 243-245; III, 130-145, 288-326, 429-454; VII, 558; VIII, 21-46; IX, 589-564; Nevevî, *Ravzatü'l-tâlibin* (nşr. Âdil Ahmed Abdülmevcûd - Ali M. Muavvaz), Beyrut 1412/1992, I, 248-249, II, 238-251; VI, 253-283; VII, 228-229; VIII, 17-25; Derdîr, *eş-Şerhu's-sağîr*, Beyrut 1398/1978, s. 248-251, 332-336, 481-482, 483-491; İbn Âbidîn, *Reddû'l-muhtâr* (Kahire), I, 297-298; II, 412-416, 543-590; III, 422-

424, 472-482, 725-728; VI, 527-531; Abdullah b. Muhammed el-Kuweyzânî, *el-Keffârât fi's-Şer'ati'l-İslâmiyye*, Riyad 1979; Hasan Güleç, "İslâm'da Keffâretler", *DÜİFD*, sy. 6 (1989), s. 449-473; Th. W. Juybnoll, "Keffâret", *İA*, VI, 535; J. Chelhod, "Kaffâra", *EJ* (Fr.), IV, 424-425.

RAHMİ YARAN

KEFE

Kırım yarımadasında bugün Ukrayna'ya bağlı tarihi bir liman şehri.

Kırım yarımadasının güneydoğu kıyısında yer alır. İlkçağ'lardan itibaren Kıpçak steplerini Karadeniz'e, Anadolu yarımadasına ve özellikle İstanbul'a bağlayan önemli bir liman ve yerleşme yeri olarak ön plana çıkmıştır. Kefe'nin kuruluş tarihi hakkında kesin bilgi bulunmamakla beraber buranın milâttan önce VI. yüzyıldan itibaren önem kazandığı, bir Millet kolonisi olarak ortaya çıktığı belirtilir. Şehir antik dönemde Theodosia adıyla anılırken Kepoi, Kapha veya Kafa ismi ilk defa Constantine Porphyrogenitus'un eserinde geçer (m.ö. IV. yüzyıl). Burası Roma hâkimiyeti sırasında (m.ö. I. yüzyıl) Caphum adıyla bilinmekteydi. Kaffa yahut Kefe adı ise özellikle XIII. yüzyıldan başlayarak yaygınlık kazanmıştır. IV. yüzyıldan itibaren Asya'dan Avrupa istikametinde vuku bulan Türk yayılması sonunda ortaya çıkan Türk devletleri zamanında Kırım yarımadası etnik bakımdan Türk nüfusu ile tanışırken Kefe Bizans'a bağlı bir liman durumundaydı. Ancak iç işlerinde serbest bir idare ile yönetiliyordu. XIII. yüzyıldan itibaren Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kırım bölgesiyle ilgilenmesi sonucu Kefe Türk tüccarlarının yoğun faaliyetine sahne oldu.

Kıpçaklar'ın Kalka savaşı ile (1239) Moğollar'a yenilmesinin ardından Altın Orda Hanlığı'nın Doğu Avrupa'dan Türkistan'a kadar uzanan sahada kurduğu idarenin içinde yer alan Kefe aynı dönemde İtalyan kolonizasyonu ile tanıştı. Altın Orda'dan yerleşme izni almak suretiyle Kefe'ye gelen Cenevizliler (1266 yılı civarı) Altın Orda'nın zayıflamasından istifade ederek buraya hâkim oldular. İstanbul'dan Hazar ötesine uzanan büyük ticarî faaliyetin merkezi haline gelen ve merkez Cenova tarafından tayin edilen bir podesta tarafından yönetilen Kefe, Ceneviz hâkimiyetinden sonra Kırım yarımadasının en büyük şehri haline geldi. Yarımada'nın en büyük ticarî faaliyetinin en büyük kaynağı As-

ya'dan Astrahan'a, oradan Azak ve Taman kanalıyla Kırım yarımadasına ulaşan büyük ticaret yolu idi (Turan, s. 67 vd.).

1330'lu yıllarda Kefe'yi gören İbn Batûta buranın halkının çoğunluğunu Cenevizlilerin teşkil ettiğini, ancak müslümanlara ait mescidlerin de bulunduğunu, limanının yaklaşık 200 gemi alabilecek kapasitede olduğunu yazar (*Seyahatnâme*, I, 358-359). Cenevizliler şehri tahkim etmişler ve 1341-1348 yılları arasında kuvvetli surlarla çevirmişlerdi. 1383-1386 yıllarında şehir sur dışında büyüyünce eklenen varoş kesimine dış surlar yapılmıştı. 1420'lere doğru Kefe'de müslüman nüfus yoğunluğu arttı, şehir daha da kozmopolit bir özellik kazandı. Bu sıralarda şehirde yaklaşık 40.000 kişinin yaşadığı tahmin edilmektedir.

Altın Orda'nın parçalanması üzerine ortaya çıkan Kırım Hanlığı'nın kurucusu I. Hacı Giray, 1434 yılında Cenevizliler'i ağır bir bozguna uğrattıktan sonra onlarla yaptığı antlaşmada Kefe'nin hukukî bakımından hâkimi oldu. Hacı Giray zamanında Kefe Cenevizlileri'ne karşı Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti ittifak içinde bulundular. Fâtihten Sultan Mehmed İstanbul'u fethederek Ceneviz'in Kuzey ve Güney Karadeniz'deki kolonileriyle bağlantısını kesti. Amasra'dan Trabzon'a uzanan sahil şeridinin zaptı ile Kefe'deki Cenevizliler tecrit edilmiş bir duruma düştüler.

Hacı Giray'ın vefatından (1466) ardından Kırım Hanlığı'nın büyük bir iç mücadeleye sahne olması, bundan faydalanan Cenevizlilerin hanlık üzerinde yoğun baskı kurması, hanlığın yönetiminde gerçek gücü temsil eden kabilelerin Osmanlı Devleti ile temasa geçmesine yol açtı. Fâtihten Sultan Mehmed ile Kırım Karaçi beylerinden Eminek arasındaki temaslar sonunda Osmanlı Devleti Kırım sahillerinin zaptı için davet edildi, söz konusu harekâtın gerçekleşmesi halinde Kefe'nin Osmanlı hâkimiyetine bırakılacağı kararlaştırıldı (Öztürk, s. 25). Fâtihten Sultan Mehmed, Gedik Ahmed Paşa'yı 100 parçalık bir donanma ile Kefe seferine gönderdi, harekât sonunda Kefe ile beraber bütün sahil şeridi fethedildi (Safer 880 / Haziran 1475). Kefe ve bağlı şehirlerin fethi Kuzey Karadeniz'in güç dengelerinde değişiklikler meydana getirdi. Kırım Hanlığı himaye altına alındı. Batıdan doğuya Sarıırmıan, İnkerman, Mengub, Şuma, Demirci, Ulu-ügen, Üsküt, Üzen, Arpadi, Ayayorin, Taşlı, Soğuksu, Otuzlar köylerinden Sarıgöl'e doğru uzanan hat Osmanlı-Kırım sınırla-

rını teşkil etti ve bu şeritte Kefe sancak beyliği kuruldu (a.g.e., s. 101 vd.).

Fetihten itibaren Kefe, Osmanlı'nın kuzey politikasının başlıca ana üssü haline geldi. Kırım Hanlığı'nın sürekli kontrol edilmesinde ve Osmanlı-Rus ilişkilerinin yürütülmesinde en büyük rolü üstlenen şehir, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Mehmed ve Yavuz Sultan Selim'in oğlu Süleyman'ın şahsında şehzade sancağı haline geldi; II. Bayezid ve oğlu Selim arasında cereyan eden iktidar mücadelesinde Selim'in güç aldığı bir merkez oldu. Ruslar'ın Kazan (1552) ve Astrahan'ın (1556) işgalinden sonra Karadeniz sahillerine ulaşmaları şehrin siyasi önemini arttırdı. 1569 Ashtarhan seferi bizzat Kefe beyi tarafından yürütüldü. Kefe 1578'den itibaren başlayıp aralıklarla 1639'a kadar süren Osmanlı-İran savaşlarında Rumeli sancaklarından doğu cephesine yapılan sevkiyatın ana üssü özelliği kazandı ve bu dönemlerde eyalet merkezi konumuna yükseldi.

Osmanlı idarî sistemine geçmesinin ardından sancak haline getirilen Kefe'nin merkez olduğu bölgede XVI. yüzyılda Mengub, Suğdak (Sudak), Kerç, Azak ve Taman adlı beş kaza mevcuttu. Kaza statüsünde bulunmayan Balıklı (Balıklava) ve İnkerman da Mengub'a bağlı eski tarihi olan önemli şehirlerdi.

Bu dönemde şehrin fizikî şeması, ana hatlarıyla Osmanlı öncesinde teşekkül etmiş olan Venedik ve Ceneviz izlerini taşıyordu. Şehir İçkale (Frenkhisarı), Dışkale ve Toprakkale olmak üzere üç kısımdan oluşuyordu. 1520'de İçkale'de on mahalle bulunmaktaydı ve nüfus bakımından kalabalık olanları Mercan Ağa Mescidi, Çeneli Mescidi, Hoca Câfer Mescidi, Atçı Mahmud Mescidi ve Hacı Kişver Mescidi mahalleleri teşkil ediyordu. Dışkale'de on sekiz mahalle vardı. En büyük mahalle Hatun Mescidi adını taşıyordu. Toprakkale'de ise on bir mahalle mevcuttu. 1542'de İçkale'de on dokuz mahalle bulunmaktaydı. Toprakkale kısmı şehrin varoşunu oluşturduğundan burada 1520 yılına nisbetle bazı önemli değişiklikler olmuş, mahalle sayısı yedi olarak tesbit edilmiştir. Bunun sebebi Dışkale'nin nüfus bakımından büyümesi ve varoştaki bir kısım mahalleleri de içine almasıdır. Rum, Ermeni, Rus, Çerkez ve yahudilerden oluşan gayri müslimlerden Rum ve Ermeniler'e ait on dört mahalle yer alıyordu. Rus, Çerkez, yahudi ve 1542'de varlıkları tesbit edilen Trabzonlu cemaati ise topluluk şeklinde

herhangi bir mahalle adı belirtilmeksizin kaydedilmişti. Gayri müslim unsurlar Dışkale'de yaşıyorlardı. 1520'de müslümanlar 5650, Ermeniler 7360, Rumlar 2760, diğerleri 730 dolayında nüfusa sahiptiler. 1547'de özellikle müslüman nüfusta artış olduğu ve müslümanların en kalabalık topluluğu oluşturduğu dikkati çeker. 7420 dolayına ulaşan bu nüfusa karşılık Ermeniler'in 5780, Rumlar'ın 2400, diğerlerinin ise 700 dolayında nüfusu vardı. Genel nüfusta belirli bir düşüş olmakla beraber müslüman sayısındaki artış dışarıdan şehre yönelik göçlerin bir sonucu olmalıdır. Kefe bu durumunu XVI. yüzyıl boyunca korudu. XVII. yüzyılda nüfusu biraz daha arttı. Yüzyılın ortalarında burada 4000 hâne (20.000 kişi) tesbit edilmişti. Evliya Çelebi müslümanların seksen mahallede oturduklarını yazar ve Ermeni, Rum, yahudi topluluklarıyla birlikte toplam mahalle sayısının 120'ye ulaştığını belirtir. Şehirdeki toplam hâne sayısını 9060 olarak verir. Fakir Tatarlar'ın topraklı varoşa çadırlarda yaşadıklarına da temas eder. Ona göre burada on büyük cami, elli mescid, 1010 dükkân, kırk üç han vardı. Büyük camiler içinde Şehzade Süleyman Camii, Müftü Camii, Yenica-mi, Gölbaşı Camii, Tâcir Hacı Nebi Camii, Kulekapısı Camii'nin adlarını sayar (*Seyahatnâme*, VII, 673 vd.). Şehirde 167 dalda üretim yapan meslek grupları faaliyet gösteriyordu, fakat özellikle ticarî faaliyetler ön plandaydı.

Kefe'nin bir ticaret şehri olması dolayısıyla çok işlek limanı, iskelesi ve gümrüğü bulunmaktaydı. Kefe Gümrüğü Osmanlı Devleti'nin dört gümrük bölgesinden biriydi (*An Economic and Social History of the Ottoman Empire*, s. 196). Kefe'de Osmanlı klasik sisteminin temelini teşkil eden timar mevcut değildi. Bunun yerine XVI. yüzyıla kadar emanet, daha sonra iltizam usulüyle işletilen mukâtaa sistemi vardı. Kırım hanlarının sâlyâneleri dahil olmak üzere sancağın askerî ve idarî personeline yıllık ve üç yıllık zamanlara göre oluşturulan sancak bütçelerine göre maaş veriliyordu. Kefe'nin kefevî denilen ve değeri osmânî akçeye göre belirlenen parası mevcuttu. XVI. yüzyılın başlarında osmânî akçeye göre 1/2 olan kefevî akçe asrın sonlarına doğru 1/48'e gerilemişti. Piyasa ile resmî kurlar arasında üç katına yaklaşan farklar mevcuttu. Hassa tâcirleriyle piyasa tüccarı arasında sürekli bir rekabet mevcut olduğundan karaborsa sık karşılaşılan bir olgu idi (Öztürk, s. 287 vd.).

KEFE

Azık ve Taman'dan Hazar'a kadar geniş bir hinterlandı olan Kefe, Deşt-i Kıpçak'ın hayvansal ürünlerinin İstanbul'a nakledildiği yer olmakla dikkat çeker. İstanbul'un yağ ihtiyacı büyük çapta buradan karşılanıyordu. Rusya içlerinden gelen kürklerle büyük bir ticarî değeri olan esirler de Kefe vasıtasıyla naklediliyordu. Sancak gelirleri arasında en büyük pay gümrüğe aitti. Anadolu ile Karadeniz şehirleri arasında kurulmuş bulunan çok yönlü örgütlü iktisadî ve ticarî ilişki Kefe vasıtasıyla Kuzey Karadeniz'i de ihtiva ediyor, Osmanlı iktisadî şebekesinin kuzey ayağı Kefe ve mülhakatına bağlı bulunuyordu. Kefe, Anadolu'nun yünlü ve pamuklulardan oluşan tekstil ürünlerini kuzeye, kuzeyin deri ve Azık denizinin zengin balık ürünlerini İstanbul'a ve Anadolu'ya ulaştırıran antrepo durumundaydı.

XVII. yüzyılda Kefe sık sık Kazak ve Rus saldırılarına mâruz kaldı, bu yüzden kale surları birkaç defa tahkim edildi. Osmanlı-Rus savaşları sırasında Mayıs 1736'da Rus ordusunun saldırısına uğradı. Bu sebeple Kefe, Ruslar'a karşı oluşturulan Kırım seraskerliğinin ana üssü oldu. 1768 savaşı sırasında Ruslar tarafından işgal edildi (1771). Şehrin Türk ahali Kırım içlerine ve Anadolu'ya kaçtı. Bu esnada Kefe'nin nüfusu 20.000 dolayındaydı ve 50 kadar cami, elli altı kilise bulunuyordu. İkinci Rus saldırısı ve işgali 1777'de gerçekleşti ve Ruslar anlaşmaya rağmen Kefe'yi ellerinde tuttular. 1783'te Kefe kesin olarak Rus hâkimiyeti altına girdi. Bu sırada şehirde yirmi dokuz cami, on üç Rum, yirmi iki Ermeni kilisesi, 694'ü Türkler'e ait olmak üzere 813 evin mevcut olduğu tesbit edilmişti. II. Katerina şehrin adını Theodosia (Rusça Feodosia) olarak değiştirdi. Fakat Kefe adı kısa süre için de olsa kullanılmaya devam etti. Şehirdeki Türk nüfusu gerek gönüllü gerekse zorla göç ettirildi. Böylece Kefe kalabalık bir şehir olmaktan çıkıp harap bir taş yığını haline geldi. 1800'lerde burayı ziyaret eden Clarke, Rus yıkımına bizzat şahit olmuş, Kefe'de yalnız elli hânedan müteşekkil bir nüfus bulunduğunu belirtmiştir. Ruslar, ayrıca birçok cami ve mescidi yıkarak buradan elde ettikleri kurşunu silâh ve teçhizat imalinde kullandılar (Clarke, s. 329 vd.).

XIX. yüzyılın sonlarına doğru nüfus yavaş da olsa artış gösterdi. 1897'de şehirde 27.238 kişinin yaşadığı tesbit edilmiştir. Bunun ancak 3000 kadarını Kırım Türkleri oluşturuyordu. II. Dünya Savaşı sırasında Almanlar tarafından işgal edi-

len Kefe bugün Ukrayna'ya bağlı 80.900 nüfusa sahip (1998 tah.) bir gıda sanayi merkezi (özellikle balık konserveciliği), balıkçılık limanı ve sayfiye şehridir. Kefe'de tarihî surların bir bölümü hâlâ ayakta. Ayrıca Osmanlı döneminden kalma birkaç cami bugüne ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, TD, nr. 214, 370; BA, KK, nr. 2283, 5280; İbn Battûta, *Seyahatnâme*, I, 358-359; İbn Kemal, *Tevârih-i Âli Osmân*, VII, 384-385; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VII, 671-684; J. Chardin, *Voyages*, Amsterdam 1701, I, 104; W. Eton, *A Survey of the Turkish Empire*, London 1782, s. 328-329 vd.; Halim Giray, *Gülbûn-i Hânân* (nşr. M. Sadi Çöğenli - Recep Toparlı), Erzurum 1990, tür.yer.; M. Bijişkyan, *Karadeniz Kuyuları Tarih Coğrafyası* (trc. H. D. Andreasyan), İstanbul 1969, s. 97; E. D. Clarke, *Travels in Various Countries of Europe, Asia and Africa*, New York 1970, s. 329 vd.; Oktay Aslanapa, *Kırım ve Kuzey Azerbaycan'da Türk Eserleri*, İstanbul 1979, s. 113-115; A. Yu. Yakubovskiy, *Altın Ordu ve Çöküşü* (trc. Hasan Eren), Ankara 1992, s. 12; V. E. Potekhin - D. V. Potekhin, *Taurida-Kırım*, Simferopol 1994, s. 10; *An Economic and Social History of the Ottoman Empire* (ed. Halil İnalıcık - Donald Quatert), Cambridge 1994, s. 196; Halil İnalıcık, *Sources and Studies on the Ottoman Black Sea I the Customs Register of Caffa: 1487-1490*, Harvard 1995; a.mlf., "Kırım", *İA*, VI, 751; Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalya İlişkileri I*, Ankara 2000, s. 67 vd.; Yücel Öztürk, *Osmanlı Hakimiyetinde Kefe: 1475-1600*, Ankara 2000; Abdullahoğlu Hasan, "Ceneviz Menbalarına Göre XV. Asır Kırım Hanlığı", *AYB*, I/10 (1932), s. 336-337, 376; "Kırım Tarihi veya Necati Efendi'nin Rusya Sefaretnâmesi" (haz. Faik Reşit Unat), *TV*, III/14 (1944), s. 139, 147, 225; III/15 (1949), s. 226; Mirza Bala, "Kırım", *İA*, VI, 745; Cengiz Orhonlu, "Kefe", *EP* (ing.), IV, 868-870.

YÜCEL ÖZTÜRK

KEFEN

(الکفن)

Cenazenin yıkanıp kurulandıktan sonra gömülmek üzere sarıldığı bez.

Sözlükte "örtmek" anlamına gelen **kefn** masdarından gelmektedir. Cenazenin kefenlenmesi işlemine de **tekn** denilir. Ölen kimsenin yıkanıp genelde beyaz olan temiz bir beze sarılarak gömülmesi çevre temizliği, sağlık, insan saygılığının korunması, ölünün yakınlarının hâtıralarına saygı, ölümün hatırlanması gibi hikmetler taşıdığından hemen bütün din ve medeniyetlerde cenaze kültürünün önemli bir ögesini teşkil eder. Grek-Roma dünyasında, erken dönem Hinduizm'inde, Yahudilik ve Hıristiyanlık'ta cenazenin yıkandıktan sonra kefenlenip gömüldüğü, kefen olarak genelde beyaz keten bezin kulla-

nıldığı, bazan da ölünün elbisesiyle defnedildiği bilinmektedir (bk. CENAZE; DEFİN). İslâm öncesi Arap toplumunda Sâmî geleneginin devamı olarak ölünün kefenlenip gömülmesi âdeti yanında elbisesiyle gömülmesi âdeti de vardı. Kefen için genelde Yemen mâmulü pamuklu beyaz bez kullanılır, elbise ile defnedildiğinde ise ölenin konumunu ve ona saygıyı temsil eden elbisenin yeni ve pahalı kumaştan olması tercih edilirdi (Cevâd Ali, V, 160-161). İslâm döneminde cenazenin elbiseyle gömülmesi âdeti kaldırılarak hem ölüye saygıyı içeren hem de israf ve gösterişi önleyen sade bir kefenleme usulü getirilmiştir.

Cenazenin kefenlenmesi işi geride kalanlar üzerine farz-ı kifâyedir. Ölenin aksi yönde bir vasiyetinin bulunması bu yükümlülüğü kaldırmaz. Erkeğin kefeni kamîs, izâr ve lifâfe adı verilen üç parça bezden oluşur. Kamîs boyun kısmından ayaklara kadar uzanan ve gömlek yerine geçen, izâr da don veya eteklik yerini tutan ve baştan ayağa kadar uzanan bir bezdir. Lifâfe ise sarğı yerinde olup baştan ayağa kadar uzanarak baş ve ayak taraflarından düğümlebilir. Bu bakımdan izârdan biraz daha uzundur. Her üçü de yensiz ve yakasız, etrafları dikişsiz olur. Kadının kefeni, bu üç parçaya ilâve olarak yüzü de kapatacak bir baş örtüsü ile göbekte göğüs arasını kapatacak genişlikte bir göğüs örtüsünden ibaret beş parça bezden meydana gelir. Bu, sünnete uygun kefenleme (kefen-i sünnet) için gereken parça sayısı olup buna imkân bulunmadığında erkek için izâr ve lifâfe, kadın için bu ikisine ilâveten baş örtüsü yeterli olur (kefen-i kifâyet). Bu da mümkün olmadığı takdirde cenazenin bedenini kaplayan tek parça bezle yetinilir (kefen-i zarûret). Bulûğ çağına yaklaşmış çocuklar büyükler hükmündedir. Bu çağa gelmemiş çocukların kefenleri sadece izâr ve lifâfeden ibaret olur. Savaşta şehid düşen kimse, üzerindeki silâh vb. malzeme çıkarılarak elbisesiyle gömülür. Şehidin, bedeninin sünnete uygun kefenlemeye göre açık kalan yerlerinin kefenlenerek örtüleceği ve öyle defnedileceği görüşü de vardır.

Kefenin elbise dikimine yarayan herhangi bir bez veya kumaştan olması câize de beyaz pamuklu bezden yapılması menduptur. Hadiste de kefenin temiz ve güzel olması, kefenlemeye özen gösterilmesi, fakat aşırılığa gidilmemesi istenmiştir (Müslim, "Cenâ'iz", 49; Ebû Dâvûd, "Cenâ'iz", 34-35). Bu sebeple kefen olarak çok âdi ve basit bezin veya çok pahalı